

Received: 12.01.2020
Accepted: 29.03.2020
Published: 30.06.2020

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2020, XX, z. 2: s. 77-88
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0014.1689
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Małgorzata Myl^{*}
Nr ORCID: 0000-0003-3034-7446

PRAWO DO ŻYCIA RODZINNEGO Z PERSPEKTYWY EUROPEJSKICH ORAZ MIĘDZYAMERYKAŃSKICH ORGANÓW OCHRONY PRAW CZŁOWIEKA. ZAKAZ DYSKRYMINACJI

THE RIGHT TO FAMILY LIFE: THE EUROPEAN AND INTER-AMERICAN PERSPECTIVES. THE PROHIBITION OF DISCRIMINATION

Streszczenie: Rodzina, jako podstawowa i naturalna komórka społeczeństwa, posiada szczególny status zarówno w prawie wewnętrznym państw, jak i w regulacjach międzynarodowych. Ochrona życia rodzinnego uznana jest za jedno z podstawowych praw człowieka. Państwa zobowiązane są do poszanowania życia rodzinnego oraz do powstrzymania się od bezprawnej lub arbitralnej ingerencji w to życie. Mają ponadto obowiązek przyjęcia odpowiednich środków prawnych zmierzających do ochrony życia prywatnego i rodzinnego każdego człowieka. Realizacja tych obowiązków powinna uwzględniać zmiany społeczne, w tym także zmiany w modelu życia rodzinnego (m.in. odchodzenie od tradycyjnego rozumienia rodziny tylko jako związku małżeńskiego kobiety i mężczyzny oraz ich dzieci). W tekście przedstawiono zarys sposobu rozumienia pojęcia rodziny oraz życia rodzinnego na gruncie międzynarodowego prawa praw człowieka. Następnie dokonano analizy stanowisk europejskich oraz międzyamerykańskich organów ochrony praw człowieka w odniesieniu do poszanowania życia rodzinnego. Podjęto również próbę odpowiedzi na pytanie, czy osoby pozostające w innych modelach rodziny aniżeli tradycyjny tworzą życie rodzinne oraz czy jest ono chronione w świetle międzynarodowego prawa praw człowieka.

Słowa kluczowe: rodzina, życie rodzinne, zakaz dyskryminacji, europejski i międzyamerykański system ochrony praw człowieka

^{*} dr; Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Prawnych. Źródła finansowania publikacji: środki własne autorki; e-mail: malgorzata.myl@us.edu.pl

Summary: Family, as a fundamental and natural group unity of society, has a special status both under a national law and under international regulations. The right to family life has been recognized as one of the basic human rights. States are obliged to respect the family life and to refrain from an arbitrary or unlawful interference in the life. In addition, States have obligations to adopt appropriate legal measures aimed at protecting everyone's private and family life. Social changes should be taken into account during the implementation of States' obligations (including changes in the family life model, eg. moving away from the 'traditional' concept of family as marriage of woman and man and their children). In the text it is presented an overview of how the concepts of family and family life are understood under the international human rights law. Then, the practice of the European and Inter-American human rights bodies was analyzed in relation to the protection of family life. The text is also an attempt to address the question whether people remaining in family models other than 'traditional' create the family life and whether the life is protected under the international human rights law.

Keywords: family, family life, prohibition of discrimination, European and Inter-American system of human rights

WSTĘP

Rodzina uznawana jest za naturalną i podstawową komórkę społeczeństwa, co znalazło wyraz zarówno w prawie wewnętrznym państw, jak i w regulacjach międzynarodowych. Rodzinie przypisuje się znaczący wymiar społeczny¹ oraz szczególnie rolę w zagwarantowaniu poszanowania praw człowieka². Przyczynia się ona bowiem, poprzez stwarzania odpowiednich warunków, do rozwoju osobowości człowieka. Ponadto rodzina uznana została przez społeczność międzynarodową za pewien aksjomat³. Istotne jest zatem zagwarantowanie rodzinie oraz jej poszczególnym członkom odpowiedniej ochrony. Państwa zobowiązane są do powstrzymania się od arbitralnej lub bezprawnej ingerencji w życie prywatne oraz rodzinne każdego człowieka.

Obowiązek ochrony rodziny oraz życia rodzinnego stanowi obecnie jedno z poważnych wyzwań. Wynika to w pierwszej kolejności z braku powszechnej konwencyjnej definicji rodziny oraz jej poszczególnych członków⁴. Rozumienie tych terminów zależne jest bowiem od wielu czynników, w tym także pozaprawnych, tj. socjologicznych, antropo-

¹ S.L. Stadniczeńko, *Rodzina i jej prawa w świetle Karty Praw Rodziny 1983 r.*, [w:] T. Jasudowicz (red.), *Prawa rodziny – prawa w rodzinie w świetle standardów międzynarodowych. Materiały Krajowej Konferencji Naukowej*, Toruń 22-23. X. 1998 r., TNOiK, Toruń 1999, s. 22; A. Grześkowiak, *Rodzina w projektach konstytucji*, [w:] J. Rebeta, *Zagadnienia praw rodziny*, Lublin 1997, s. 9.

² D. Wardle, *The Family: The Foundation of Human Rights*, „International Journal of the Jurisprudence of the Family” 2016, Vol. 7, s. 63.

³ F. Volio, *Legal personality, privacy and the family*, [w:] L. Henkin, *The International Bill of Rights: the Covenant on Civil and Political Rights*, Columbia University Press, New York 1981, s. 200.

⁴ Zob. m.in.: E. Okon, *Towards defining the “right to a family” for the African child*, „African Human Rights Law Journal” 2012, Vol. 12, Issue 2; D.H. Demo, K.R. Allen, M.A. Fine, *Handbook of family diversity*, Oxford University Press, New York 2012.

logicznych oraz psychologicznych⁵. Ponadto w dobie intensywnych przemian również koncepcja rodziny ulega różnorodnym przeobrażeniom⁶. Zmieniają się preferowane oraz realizowane modele życia rodzinnego, a samo pojęcie rodziny nie jest utożsamiane już tylko ze związkiem małżeńskim kobiety i mężczyzny oraz ich dzieci. Obok tradycyjnego typu pojawiły się także inne formy relacji oraz struktur rodzinnych opartych na więziach ekonomicznych, psychologicznych oraz emocjonalnych. Rodzi to pytanie, czy osoby pozostające w innych modelach rodziny aniżeli tradycyjny tworzą życie rodzinne oraz czy jej ochrona jest odpowiednio zagwarantowana.

POJĘCIE RODZINY W MIĘDZYNARODOWYM PRAWIE PRAW CZŁOWIEKA

Ogólne zasady stanowiące podstawę do przyznania rodzinie szczególnego statusu sformułowane zostały w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (dalej: PDPC)⁷, w której uznano, iż jest ona naturalną i podstawową komórką społeczeństwa i ma prawo do odpowiedniej ochrony (art. 16). Regulacja ta stała się punktem odniesienia dla kolejnych aktów uniwersalnych oraz regionalnych międzynarodowego prawa praw człowieka⁸. Podobne sformułowania zawarto również m.in. w art. 23 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (dalej: MPPOiP)⁹, art. 10 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych¹⁰ oraz w preambule Konwencji o prawach dziecka¹¹.

Uznanie rodziny za podstawową komórkę w społeczeństwie znalazło potwierdzenie także w Komentarzu Ogólnym nr 19¹² Komitetu Praw Człowieka. Komitet zwrócił uwagę na fakt, iż koncepcja rodziny oraz jej członków (a w konsekwencji sama definicja) może być różna w zależności od państwa, a nawet regionu. Wyodrębnić można bowiem różne typy rodziny, w tym rodzinę dwupokoleniową, wielopokoleniową, pary niebędące w związku małżeńskim i wychowujące dzieci lub osoby samotnie wychowujące dzieci¹³. Komitet uznał, że to od państwa zależy, czy nada takim grupom status rodziny oraz czy

⁵ Zob. m.in.: J.L. Roopnarine, U.P. Gielen, *Families in a global perspective*, MA: Allyn & Bacon, Boston 2005; B. Strong, *The marriage and family experience: Intimate relationships in a changing society*, 13th edition, Cengage Learning, Boston 2017.

⁶ G. Bueren, *The International Protection of Family Members' Rights as the 21st Century Approaches*, „Human Rights Quarterly” 1995, Vol. 17, s. 733.

⁷ Universal Declaration of Human Rights, UN General Assembly, 10.12.1948, Resolution 217 A.

⁸ A. Michalska, J. Sandorski, *Rodzina jako podmiot międzynarodowo chronionych praw człowieka. Traktaty generalne*, [w:] T. Jasudowicz (red.), *Prawa rodziny...*, s. 95.

⁹ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 16.12.1966 r., (Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 167).

¹⁰ Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z dnia 16.12.1966 r., Dz.U. 1977 r., nr 38, poz. 169.

¹¹ Konwencja o prawach dziecka z dnia 10.11.1989 r., (Dz.U. 1991 r., nr 120, poz. 526).

¹² General Comment No. 19: Article 23 (Protection of the Family, the Right to Marriage and Equality of the adopted by Spouses), HRC, on 27.07.1990.

¹³ M.in.: K. Gulick, *Protection of Family Life*. [w:] W. Kalin, R.C. Williams, K. Koser, A. Solomon (red.), *Incorporating the Guiding Principles on Internal Displacement into Domestic Law: Issues and Challenges*, American Society of International Law, Washington 2010, s. 296.

przyzna im odpowiednią ochronę w swoim ustawodawstwie. Podkreślić jednak należy, iż bez względu na różne koncepcje ujęte w prawie krajowym międzynarodowa ochrona rodziny powinna opierać się na najszerzej definicji¹⁴.

Konieczność szerokiej interpretacji pojęcia rodziny oraz uwzględnienia aspektów kulturowych podkreślona została również przez inne organy międzynarodowej ochrony praw człowieka. Do kwestii tej odnosił się m.in. Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych w swoich Komentarzach Ogólnych nr 4¹⁵ oraz 5¹⁶, Komitet ds. Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet w rekomendacjach nr 21¹⁷ oraz 29¹⁸, a także Komitet Praw Dziecka w Komentarzu Ogólnym nr 7¹⁹. Definicja rodziny stała się również przedmiotem rozważań Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka, który w swoim raporcie skierowanym w 2016 roku do Rady Praw Człowieka podkreślił, że pojęcie to nie tylko zależy od aspektów kulturowych oraz religijnych, ale także może być różne w zależności od analizowanych praw i obowiązków²⁰. Stwierdził ponadto, że państwo zachowuje swobodę w definiowaniu rodziny, ale powinno uwzględniać przy tym religię, zwyczaje, tradycję, a także kulturę rdzenną i mniejszościową. Konieczne jest także poszanowanie zasady równości oraz zakazu dyskryminacji²¹.

Rodzina znalazła się także w centrum zainteresowania organów regionalnych systemów ochrony praw człowieka. Na gruncie międzyamerykańskim odwołanie do rodziny pojawia się zarówno w Amerykańskiej Deklaracji Praw i Obowiązków Człowieka²², jak i w Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka²³. Oba dokumenty wskazują na prawo każdego człowieka do założenia rodziny (art. VI Deklaracji oraz art. 17 ust. 2 Konwencji). Ponadto w art. 17 ust. 1 Konwencji wprost stwierdzono, iż rodzina jest naturalną i podstawową komórką w społeczeństwie i w związku z tym podlega ochronie zarówno ze strony społeczeństwa, jak i państwa. Amerykańskie

¹⁴ K. Sękowska-Kozłowska, *Art. 23 Ochrona małżeństwa i rodziny*, [w:] R. Wieruszewski (red.), *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich (Osobistych) i Politycznych. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 569.

¹⁵ *General Comment No. 4: The Right to Adequate Housing*, CESCR, 13.12.1991, para. 6.

¹⁶ *General Comment No. 5: Persons with Disabilities*, CESCR, 9.12.1994, para. 30.

¹⁷ *General Recommendation No. 21: Equality in Marriage and Family Relations*, CEDAW, 1994, para. 13 i 14.

¹⁸ *General Recommendation No. 29: Economic consequences of marriage, family relations and their dissolution*, CEDAW, 30.10.2003, para. 1.

¹⁹ *General comment No. 7: Implementing child rights in early childhood*, CRC, 20.09.2006, para. 15.

²⁰ Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights: Protection of the family: contribution of the family to the realization of the right to an adequate standard of living for its members, particularly through its role in poverty eradication and achieving sustainable development prepared on 15.01.2016, Human Rights Council, A/HRC/31/37, para. 25.

²¹ *Ibidem*, para. 26.

²² American Declaration of the Rights and Duties of Man adopted by Organization of American States on 2.05.1948, tekst dostępny: <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic2.american%20declaration.htm> [dostęp: 22.01.2020].

²³ American Convention on Human Rights, Organization of American States, 22.11.1969, tekst Konwencji dostępny: <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm> [dostęp: 22.01.2020].

organy ochrony praw człowieka choć nie przedstawiły definicji rodziny oraz jej członków, to przyjęły stanowisko, zgodnie z którym pojęcie to powinno być rozumiane w sposób możliwie szeroki²⁴.

Organy europejskiego systemu ochrony praw człowieka, podobnie jak w systemie uniwersalnym oraz międzyamerykańskim, uznały, iż rodzina zajmuje fundamentalną pozycję w społeczeństwie i z uwagi na to przysługują jej określone prawa. W Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności²⁵ (dalej: EKPC) uregulowano prawo do poszanowania życia rodzinnego (art. 8) oraz prawo do założenia rodziny (art. 12). Prawa rodziny oraz jej poszczególnych członków znalazły się również w centrum zainteresowania Komitetu Ministrów Rady Europy, który podkreślił, że państwa zobowiązane są chronić rodzinę, w szczególności zaś najsłabszych jej członków²⁶.

ZAKAZ INGERENCJI W ŻYCIU RODZINNE

Prawo do życia rodzinnego, podobnie jak sama rodzina, nie posiada swojej definicji konwencyjnej. Zakres tego pojęcia ewoluował na przestrzeni lat i wciąż podlega różnym modyfikacjom, które powodowane są głównie zmianami w postrzeganiu modelu rodziny oraz w podejściu do kwestii rozwodu. Niezależnie jednak od tego akty międzynarodowego prawa praw człowieka nakładają na państwa obowiązek poszanowania oraz ochrony życia rodzinnego. Powinność ta rozumiana jest najczęściej jako zakaz arbitralnej lub bezprawnej ingerencji państwa w określone stosunki pomiędzy członkami rodziny. Zostało to wyrażone m.in. w art. 12 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz w art. 17 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych. Obowiązek ochrony przed taką ingerencją ustanowiony został także w art. 16 Konwencji o prawach dziecka.

Ochrona życia rodzinnego przewidziana została również w ramach regionalnych systemów ochrony praw człowieka. Zakaz ingerencji w życie prywatne i rodzinne wskazano w art. V Amerykańskiej Deklaracji Praw i Obowiązków Człowieka oraz w art. 11 ust. 2 Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka. Z kolei w EKPC do analizowanej kwestii odniesiono się w art. 8, zgodnie z którym na państwa nałożono obowiązek o podwójnej naturze. Po pierwsze zakazano państwom ingerowania w życie rodzinne, a naruszenie tego zakazu jest możliwe jedynie wówczas, gdy zezwala na to ustawa oraz gdy jest to konieczne do osiągnięcia usprawiedliwionego

²⁴ Advisory Opinion OC-17/02: *Juridical Condition and Human Rights of Child*, IACtHR, Ser. A No. 17, 28.08.2002, para. 69.

²⁵ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993 r., nr 61, poz. 284).

²⁶ Committee of Ministers Recommendation No. R(90)2 on social measures concerning violence within the family, Council of Europe, 15.01.1990, Section A, para. 1-2.

celu. Zgodnie z art. 8 ust. 2 EKPC takimi celami są: bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy państwa; zapobieżenie zakłóceniom porządku lub przestępstwu; ochrona zdrowia lub moralności; ochrona dobrego imienia lub praw innych osób. Drugim aspektem analizowanego prawa jest obowiązek pozytywny państwa do ochrony życia prywatnego i rodzinnego każdego człowieka. Rozumiane jest to najczęściej jako konieczność przyjęcia przez państwo odpowiednich środków prawnych mających na celu ochronę życia rodzinnego zarówno w relacji państwa i jednostki, jak również w relacji pomiędzy jednostkami. Takie uregulowanie sprawia, że ochrona prawa do życia rodzinnego nabrała w Europie szczególnego wymiaru.

POSZANOWANIE RÓWNOŚCI ORAZ ZAKAZ DYSKRYMINACJI W OCHRONIE ŻYCIA RODZINNEGO

Brak powszechnej definicji rodziny powoduje, iż to państwa decydują o tym, komu taki status przyznać oraz kto może korzystać z prawa do ochrony życia rodzinnego. Tzw. margines uznania państwa (ang. *the margin of appreciation*) podlega jednakże pewnym ograniczeniom wynikającym z przyjętych standardów ochrony praw człowieka, w tym z obowiązku poszanowania zasady równości oraz zakazu dyskryminacji. Międzynarodowe organy ochrony praw człowieka wielokrotnie podkreślały, iż przyjęta w prawie wewnętrznym koncepcja rodziny nie może być źródłem nierównego traktowania. Oznacza to, iż państwo nie powinno definiować rodziny i życia rodzinnego w sposób zbyt wąski lub stereotypowy. Komitet Praw Człowieka konsekwentnie podkreślał, że podstawowym elementem dla definicji rodziny są więzi łączące poszczególne osoby. Organ ten zaznaczył, że nie ograniczają się one tylko do małżonków oraz dzieci, ani nawet do domu rodzinnego istniejącego w trakcie trwania małżeństwa²⁷. Ochrona wynikająca z art. 17 oraz 23 MPPOiP obejmuje także krewnych mieszkających osobno lub dzieci urodzone w nieformalnych związkach²⁸. Istotne jest to, aby poszczególnych krewnych łączyły rzeczywiste więzi²⁹. W ocenie Komitetu Praw Człowieka brak formalnej więzi małżeńskiej również nie stanowi przesłanki negatywnej do uznania poszczególnych osób za członków rodziny oraz przyznania im wynikającej z tego faktu ochrony³⁰.

Zakaz dyskryminacji w zapewnieniu ochrony życia rodzinnego stał się przedmiotem pogłębionych analiz organów europejskiego oraz międzyamerykańskiego systemu praw człowieka. Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej: ETPC) wielo-

²⁷ *Aumeeruddy – Cziffra et. al v. Mauritius*, HRC, Communication No. 35/1978, 9.04.1981, para. 9.2.

²⁸ *M. Balagner Santacana v. Spain. Individual opinion concurring by Mrs. Elizabeth Evatt*, HRC, Communication No. 417/1990, 27.07.1994.

²⁹ *A.S. v. Canada*, HRC, Communication No. 68/1980, 31.03.1981, para. 8.2; *Byahuranga v. Denmark*, HRC, Communication no. 1222/2003, 1.11.2004, par. 11.6.

³⁰ *Ngambi and Nebol v. France*, HRC, Communication no. 1179/2003, 9.07.2004, para. 6.4.

krotnie podkreślał, iż prawo do poszanowania życia rodzinnego nie może być ograniczane jedynie do osób pozostających w związku małżeńskim. Prawo to ma bowiem charakter autonomiczny i nie jest tożsame z prawem do zawarcia małżeństwa oraz założenia rodziny przewidzianym w art. 12 EKPC³¹. Oznacza to, że korzystanie z uprawnień wyrażonych w art. 8 EKPC związane jest wyłącznie z istnieniem rodziny lub, w wyjątkowych przypadkach, z wystąpieniem potencjalnej relacji pomiędzy poszczególnymi osobami, a ponadto nie może być źródłem dyskryminacji osób pozostających w innych relacjach aniżeli związek małżeński kobiety i mężczyzny³². Podkreślono to m.in. w sprawie *Berrehab v. Holandia*³³, w której uznano, iż rozwód nie stanowi przesłanki wyłączającej prawo do poszanowania życia rodzinnego oraz w sprawie *Kroon i inni v. Holandia*³⁴, która dotyczyła osób niepozostających ze sobą w żadnym związku (formalnym bądź nieformalnym). Podobny pogląd wyrażono także w sprawie *Boughanemi v. Francji*³⁵, w której zaznaczono, iż prawo do poszanowania życia rodzinnego obejmuje również takie rodziny, w których nie ma wspólnego pożycia, ale istnieje więź między rodzicami oraz dziećmi. Warto zaznaczyć, że w ocenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka jest niewiele okoliczności, które prowadziłyby do zerwania tej więzi, a tym samym do wyłączenia ochrony z art. 8 EKPC. Z pewnością nie należą do nich np. zwłoka w uznaniu dziecka, odmowa wsparcia finansowego dziecka czy oddanie dziecka pod opiekę innego członka rodziny³⁶. Podobny pogląd wyrażają także organy amerykańskiego systemu ochrony praw człowieka, które podkreślają, iż ochrona życia rodzinnego nie może podlegać jakiegokolwiek dyskryminacji. W sprawie *Atala Riffo i Córci v. Chile* Międzypaństwowy Trybunał Praw Człowieka (dalej: MATPC) stwierdził, iż pojęcie rodziny odnosi się nie tylko do związku małżeńskiego kobiety i mężczyzny³⁷. Szerokie rozumienie analizowanego pojęcia powinno mieć zastosowanie zwłaszcza w celu ochrony ludzi przed łamaniem ich praw człowieka³⁸.

³¹ M.in.: *Marckx v. Belgium*, ECHR, Application no. 6833/74, Merits and Just Satisfaction Judgment, 13.06.1979, para. 31; *K. and T. v. Finland*, ECHR, Application no. 25702/94, Merits and Just Satisfaction Judgment, 12.07.2001, para. 150; *Paradiso and Campanelli v. Italy*, ECHR, Application no. 25358/12, Merits and Just Satisfaction Judgment, 24.01.2017, para. 14.

³² *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights: Rights to respect for private and family life*, European Court of Human Rights, updated on 21.08.2018, par. 204.

³³ *Berrehab v. the Netherlands*, ECHR, Application no. 10730/84, Merits and Just Satisfaction Judgment, 21.06.198, para. 20 i nast.

³⁴ *Kroon et al. v. the Netherlands*, ECHR, Application no. 18535/91, Merits and Just Satisfaction, 27.10.1994, para. 29 i następne.

³⁵ *Boughanemi v. France*, ECHR, Application no. 22070/93, Merits and Just Satisfaction Judgment, 24.04.1996, para. 35.

³⁶ M.in.: *C. v. Belgium*, ECHR, Application no. 21794/93, Merits and Just Satisfaction Judgment, 7.08.1996, para. 24 i następne; *Ahmut v. the Netherlands*, ECHR, Application no. 21702/93, Merits and Just Satisfaction Judgment, 28.11.1996, para. 60.

³⁷ *Atala Riffo and Daughters v. Chile*, IACtHR, Ser. C No. 239, Merits, Reparations and Costs Judgment, 24.02.2012, para. 142 i 145.

³⁸ Advisory Opinion OC-17/02: Juridical Condition..., para. 70; *Villagran Morales et al. v. Guatemala*

Zakaz dyskryminacji odnosi się również do poszanowania oraz ochrony życia rodzinnego osób homoseksualnych. Kwestia ta poruszana była zarówno przez organy europejskiego, jak i międzyamerykańskiego systemu praw człowieka. Europejski Trybunał Praw Człowieka stoi na stanowisku, iż ochrona wynikająca z art. 8 EKPC obejmuje również życie rodzinne osób nieheteroseksualnych, jeżeli pozostają one w stabilnej relacji. Stwierdzono to po raz pierwszy w sprawie *Schalk i Kopf v. Austria*³⁹, w której Trybunał podkreślił, iż nie można utrzymywać, że pary jednopłciowe nie tworzą ze sobą więzi i nie prowadzą życia rodzinnego. Podobne wnioski przedstawiono także w kolejnych sprawach, m.in. *Vallianatos i inni v. Grecja*⁴⁰, *X i inni v. Austria*⁴¹ oraz *P.B. i J.S. v. Austria*⁴².

Organy międzyamerykańskiego systemu ochrony praw człowieka również stoją na stanowisku, zgodnie z którym osoby pozostające w związkach homoseksualnych mają prawo do poszanowania swojego życia rodzinnego. Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka podkreślił, iż ochrona życia rodzinnego obejmuje sferę seksualną oraz możliwość wyboru partnera życiowego⁴³. Państwo nie może zatem ograniczać lub też różnicować realizacji tego prawa z uwagi na orientację seksualną. MATPC stwierdził ponadto, iż fakt, że dzieci wychowywane są przez związki jednopłciowe nie wpływa *per se* na emocjonalny oraz psychiczny rozwój dziecka. Orientacja seksualna rodzica nie warunkuje bowiem jego umiejętności wychowawczych⁴⁴. Podobny pogląd wyrażony został także w opinii doradczej Trybunału przedstawionej w 2017 roku w odpowiedzi na wniosek Kostaryki⁴⁵. Organ stwierdził w niej, iż zakaz ingerencji w życie rodzinne, zawarty w Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka, nie ogranicza się do jednego określonego modelu rodziny⁴⁶. Przy ustalaniu, czy pary jednopłciowe tworzą życie rodzinne, należy wziąć pod uwagę wiele czynników, m.in.: wspólne zamieszkanie, długość związku, a przede wszystkim naturę więzi psychologicznych pomiędzy tymi osobami⁴⁷. Trybunał podkreślił, iż nie ma wątpliwości, że osoby tej samej płci tworzą związki i życie rodzinne takie jak osoby heteroseksualne, a więc oparte na więzi emocjonalnej, wspólnych planach życiowych oraz wzajemnym sza-

(“*Street Children Case*”), IACtHR, Ser. C No. 77, Reparations and Costs Judgment, 26.05.2001, para. 68; *Bamaca Velasquez v. Guatemala*, IACtHR, Ser. C No. 91, Reparations and Costs Judgment, 22.02.2002, para. 34; *Trujillo Oroza v. Bolivia*, IACtHR, Ser. C No. 92, Reparations and Costs Judgment, 27.02.2002, par. 57.

³⁹ *Schalk and Kopf v. Austria*, ECHR, Application no. 30141/04, Merits and Just Satisfaction Judgment, 24.06.2010, para. 92-94.

⁴⁰ *Vallianatos and Others v. Greece*, ECHR, Applications no. 29381/09 and 32684/09, Merits and Just Satisfaction Judgment, 7.11.2013, para. 73.

⁴¹ *X and Others v. Austria*, ECHR, Application no. 19010/07, Merits and Just Satisfaction Judgment, 19.02.2013, para. 95.

⁴² *P.B. and J.S. v. Austria*, ECHR, Application no. 18984/02, Merits and Just Satisfaction Judgment, 22.07.2010, para. 25 i nast.

⁴³ *Atala Riffo y Ninas v. Chile ...*, para. 162.

⁴⁴ *Atala Riffo y Ninas v. Chile ...*, para. 128 i 129.

⁴⁵ *Advisory Opinion OC-24/17: Gender identity, equality and non-discrimination of same-sex couples*, IACtHR, Ser. A No. 24, 24.11.2017.

⁴⁶ *Advisory Opinion OC-24/17: Gender identity...*, para. 174-175.

⁴⁷ *Ibidem*, para. 180.

ckunku oraz wsparciu. Odmowa parom jedнопłciowym ochrony ich życia rodzinnego stanowi natomiast naruszenie zakazu dyskryminacji⁴⁸.

PODSUMOWANIE

W międzynarodowym prawie praw człowieka nie istnieje jednolity sposób rozumienia rodziny oraz prawa do życia rodzinnego. Zarówno w literaturze przedmiotu, jak i w orzecznictwie trybunałów praw człowieka podkreśla się, iż na istotę rodziny wpływ wywierają uwarunkowania kulturowe, religijne i społeczne. I choć to państwa decydują, komu nadają taki status w prawie wewnętrznym, to jednak przyjęte regulacje nie mogą stanowić źródła dyskryminacji.

Organy ochrony praw człowieka nie mają wątpliwości, iż życie rodzinne powstaje nie tylko w relacjach opartych na tradycyjnym modelu. Przeprowadzone analizy wykazały, iż zarówno europejskie, jak i międzyamerykańskie organy konsekwentnie stoją na stanowisku, zgodnie z którym ochrona życia rodzinnego nie może być ograniczona tylko do związku małżeńskiego kobiety i mężczyzny oraz ich dzieci. Powstanie życia rodzinnego nie jest bowiem uwarunkowane występowaniem formalnych związków. Analizowane prawo ma charakter autonomiczny i jest zależne tylko od istnienia bliskich i silnych więzi osobistych, które występują także w innych typach relacji. ETPC oraz MATPC nie mają wątpliwości, iż osoby niepozostające ze sobą w sformalizowanych związkach, a także osoby pozostające w związkach jedнопłciowych prowadzą życie rodzinne i mają prawo do jego ochrony przed bezprawną lub arbitralną ingerencją ze strony państwa. Państwa zobowiązane są ponadto do przyjęcia środków prawnych, które umożliwiają i gwarantują ochronę życia rodzinnego wszystkich osób, a także przeciwdziałają ich dyskryminacji. Orzecznictwo europejskiego oraz międzyamerykańskiego trybunału praw człowieka dobitnie ukazuje, że zmiany oraz modyfikacje w sposobie postrzegania rodziny muszą mieć przełożenie na ochronę prawną oraz na sposób jej realizacji. Tylko w ten sposób prawa każdego człowieka będą przestrzegane w sposób odpowiedni i bez dyskryminacji.

Bibliografia

Literatura:

Bueren G., *The International Protection of Family Members' Rights as the 21st Century Approaches*, „Human Rights Quarterly” 1995, Vol. 17.

Demo D.H., Allen K.R., Fine M.A., *Handbook of family diversity*, New York 2012.

Grześkowiak A., *Rodzina w projektach konstytucji*, [w:] J. Rebeta, *Zagadnienia praw rodziny*, Lublin 1997.

⁴⁸ Ibidem, para. 191.

Gulick K., *Protection of Family Life*, [w:] W. Kalin, R.C. Williams, K. Koser, A. Solomon (red.), *Incorporating the Guiding Principles on Internal Displacement into Domestic Law: Issues and Challenges*, Washington 2010.

Michalska A., Sandorski J., *Rodzina jako podmiot międzynarodowo chronionych praw człowieka. Traktaty generalne*, [w:] T. Jasudowicz (red.), *Prawa rodziny – prawa w rodzinie w świetle standardów międzynarodowych. Materiały Krajowej Konferencji Naukowej*, Toruń 22-23. X. 1998r., Toruń 1999.

Okon E., *Towards defining the “right to a family” for the African child*, „African Human Rights Law Journal” 2012, Vol. 12, Issue 2.

Roopnarine J.L., Gielen U.P., *Families in a global perspective*, Boston 2005.

Sękowska-Kozłowska K., *Art. 23 Ochrona małżeństwa i rodziny*, [w:] R. Wieruszewski (red.), *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich (Osobistych) i Politycznych. Komentarz*, Warszawa 2012.

Stadniczeńko S. L., *Rodzina i jej prawa w świetle Karty Praw Rodziny 1983 r.*, [w:] T. Jasudowicz (red.), *Prawa rodziny – prawa w rodzinie w świetle standardów międzynarodowych. Materiały Krajowej Konferencji Naukowej*, Toruń 22-23. X. 1998r., Toruń 1999.

Strong B., *The marriage and family experience: Intimate relationships in a changing society*, 13th edition, Boston 2017.

Volio F., *Legal personality, privacy and the family*, [w:] L. Henkin, *The International Bill of Rights: the Covenant on Civil and Political Rights*, New York 1981.

Wardle D., *The Family: The Foundation of Human Rights*, „International Journal of the Jurisprudence of the Family” 2016, Vol. 7.

Akty normatywne:

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. 1993 r., nr 61, poz. 284.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 16.12.1966 r., (Dz.U. z 1977, nr 38, poz. 167).

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z dnia 16.12.1966 r., (Dz.U. 1977 r., nr 38, poz. 169).

American Convention on Human Rights, Organization of American States, 22.11.1969, tekst dostępny: <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm>.

Konwencja o prawach dziecka z dnia 10.11.1989 r., (Dz.U. 1991 r., nr 120, poz. 526).

American Declaration of the Rights and Duties of Man adopted by Organization of American States, 2.05.1948, tekst dostępny: <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic2.american%20declaration.htm>.

Universal Declaration of Human Rights, UN General Assembly, 10.12.1948, Resolution 217 A.

Committee of Ministers Recommendation No. R(90)2 on social measures concerning vio-

lence within the family, Council of Europe, 15.01.1990.

General Comment No. 19: Article 23 (Protection of the Family, the Right to Marriage and Equality of the adopted by Spouses), HRC, on 27.07.1990.

General Comment No. 4: The Right to Adequate Housing, CESCR, 13.12.1991.

General Comment No. 5: Persons with Disabilities, CESCR, 9.12.1994.

General Recommendation No. 21: Equality in Marriage and Family Relations, CEDAW, 1994.

General Recommendation No. 29: Economic consequences of marriage, family relations and their dissolution, CEDAW, 30.10.2003.

General comment No. 7: Implementing child rights in early childhood, CRC, 20.09.2006.

Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights: Protection of the family: contribution of the family to the realization of the right to an adequate standard of living for its members, particularly through its role in poverty eradication and achieving sustainable development prepared on 15.01.2016, Human Rights Council, A/HRC/31/37.

Orzeczenia oraz decyzje organów ochrony praw człowieka i trybunałów międzynarodowych:

Komitet Praw Człowieka

A.S. v. Canada, HRC, Communication No. 68/1980, 31.03.1981.

Aumeeruddy – Cziffra et. al v. Mauritius, HRC, Communication No. 35/1978, 9.04.1981.

M. Balagner Santacana v. Spain. Individual opinion concurring by Mrs. Elizabeth Evatt, HRC, Communication No. 417/1990, 27.07.1994.

Ngambi and Nebol v. France, HRC, Communication no. 1179/2003, 9.07.2004.

Byahuranga v. Denmark, HRC, Communication no. 1222/2003, 1.11.2004.

Europejski Trybunał Praw Człowieka

Marckx v. Belgium, ECHR, Application no. 6833/74, Merits and Just Satisfaction Judgment, 13.06.1979.

Berrehab v. the Netherlands, ECHR, Application no. 10730/84, Merits and Just Satisfaction Judgment, 21.06.1988.

Kroon et al. v. the Netherlands, ECHR, Application no. 18535/91, Merits and Just Satisfaction, 27.10.1994.

Boughanemi v. France, ECHR, Application no. 22070/93, Merits and Just Satisfaction Judgment, 24.04.1996.

C. v. Belgium, ECHR, Application no. 21794/93, Merits and Just Satisfaction Judgment, 7.08.1996.

Ahmut v. the Netherlands, ECHR, Application no. 21702/93, Merits and Just Satisfaction Judgment, 28.11.1996.

K. and T. v. Finland, ECHR, Application no. 25702/94, Merits and Just Satisfaction Judgment, 12.07.2001.

Schalk and Kopf v. Austria, ECHR, Application no. 30141/04, Merits and Just Satisfaction Judgment, 24.06.2010.

P.B. and J.S. v. Austria, ECHR, Application no. 18984/02, Merits and Just Satisfaction Judgment, 22.07.2010. X and Others v. Austria, ECHR, Application no. 19010/07, Merits and Just Satisfaction Judgment, 19.02.2013.

Vallianatos and Others v. Greece, ECHR, Applications no. 29381/09 and 32684/09, Merits and Just Satisfaction Judgment, 7.11.2013.

Paradiso and Campanelli v. Italy, ECHR, Application no. 25358/12, Merits and Just Satisfaction Judgment, 24.01.2017.

Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights: Rights to respect for private and family life, ECHR, 21.08.2018.

Międzypamerykański Trybunał Praw Człowieka

Villagran Morales et al. v. Guatemala (“Street Children Case”), IACtHR, Ser. C No. 77, Reparations and Costs Judgment, 26.05.2001.

Bamaca Velasquez v. Guatemala, IACtHR, Ser. C No. 91, Reparations and Costs Judgment, 22.02.2002

Trujillo Oroza v. Bolivia, IACtHR, Ser. C No. 92, Reparations and Costs Judgment, 27.02.2002.

Advisory Opinion OC-17/02: Juridical Condition and Human Rights of Child, IACtHR, Ser. A No. 17, 28.08.2002.

Atala Riffo and Daughters v. Chile, IACtHR, Ser. C No. 239, Merits, Reparations and Costs Judgment, 24.02.2012.

Advisory Opinion OC-24/17: Gender identity, equality and non-discrimination of same-sex couples, IACtHR, Ser. A No. 24, 24.11.2017.